

**Uwagi do projektu Podstawy programowej – HISTORIA
dla liceum ogólnokształcącego i technikum
(zakres podstawowy i zakres rozszerzony)**

W imieniu Komisji Dydaktycznej Polskiego Towarzystwa Historycznego przedkładam poniższe uwagi dotyczące edukacji historycznej (w zakresie podstawowym i rozszerzonym) w projekcie Podstawy programowej dla liceum ogólnokształcącego i technikum, który został umieszczony stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej w dniu 16 maja 2017 r. w ramach prekonsultacji publicznych.

Uwagi ogólne

1. Obserwując trwające w ostatnich tygodniach intensywne prace nad optymalnym kształtem nowej Podstawy programowej dla szkół ponadpodstawowych, które prowadzi Zespół Autorów pod przewodnictwem prof. Włodzimierza Suleji, doceniamy otwartość na nasze sugestie i uwzględnienie w projekcie części uwag, wskazanych przez Komisję Dydaktyczną w piśmie z dnia 5 maja 2017 r. Nadal jednak zwracamy uwagę na fakt, iż dość znaczna część naszych wskazań nie została uwzględniona w tej wersji Podstawy, którą przekazano do prekonsultacji publicznych. Pozwalamy sobie zatem, ponowić niektóre uwagi, mając nadzieję na ich ponowne przemyślenie przez Zespół Autorów Podstawy.
2. W dalszym ciągu chcielibyśmy podkreślić, że projekt nowej Podstawy nie uwzględnia dotychczasowego dorobku nauki historycznej i dydaktyki w odniesieniu do edukacji historycznej. Dominuje w nim historia polityczna, a zdecydowanie za mało jest historii kultury i życia codziennego, co z pewnością bardziej zainteresowałoby ucznia. Nie stosuje się również podstawowych zasad kształcenia, jak np. zasada systemowości czy przystępności, dzięki którym uczniowie skuteczniej zdobywają wiedzę i kształcą umiejętności. Środowisko dydaktyczno-historyczne wraz z nauczycielami oczekiwało nowoczesnej Podstawy, która uwzględni dotychczasowy postęp zarówno w zakresie wiedzy historycznej, jak i sposobów kształcenia ucznia.
3. Z lektury projektu Podstawy wyłania się obraz tradycyjnej dydaktyki historii, w której uczeń traktowany jest przedmiotowo i odtwórczo (ma opanować określony zasób informacji), a podstawową formą przekazu wiedzy jest podręcznik i nauczyciel. Trudno nam dziś wyobrazić sobie edukację historyczną bez nowoczesnych mediów. Współczesna szkoła musi uwzględniać przemiany technologiczne, jeśli chce skutecznie przygotować ucznia do wyzwań dorosłego życia.
4. Szczególnie pragniemy zwrócić uwagę na konieczność uwzględnienia w nowej Podstawie dorobku komisji podręcznikowych oraz umów międzynarodowych. Ze wskazań tych komisji wynika, że w optymalnym kształceniu relacji z naszymi współczesnymi sąsiadami ważne jest przede wszystkim poszukiwanie tego, co nas łączy, a nie co dzieli. Nie możemy oczekiwać, że uczniowie poradzą sobie z oceną

trudnych wydarzeń we wspólnej historii, gdy nie ma jednolitego stanowiska nawet na poziomie historiografii. W projekcie Podstawy w niektórych punktach wręcz wprost wymienia się tego typu zagadnienia, gdy tymczasem nie uwzględnia się w odpowiednim zakresie problematyki, która wynika z ustaleń międzynarodowych, jak np. Holokaust i zagłada ludności żydowskiej, które miały być odrębnym działem tematycznym. Dlatego też ponownie przekazujemy w odrębnym pliku nasze uwagi odnośnie tej kwestii, apelując o ich całościowe uwzględnienie.

5. Nadal brakuje nam we Wprowadzeniu uszczegółowienia sposobu rozumienia pojęcia dziejów powszechnych. W naszym przekonaniu trzeba na poziomie szkoły ponadpodstawowej uświadomić uczniowi nie tylko znaczenie dziejów narodu polskiego i ich powiązania z ogólnie określonymi „dziejami powszechnymi”, ale także pokazać strukturę różnych kręgów współistnienia państwa polskiego (w regionie, w przestrzeni krajowej, europejskiej, światowej, globalnej).
6. Zwracamy również uwagę na zbyt daleko idące powielenie celów wychowawczych z Podstawy dla szkoły podstawowej. Brakuje tu wyraźnie zaznaczonego postępu w rozwoju ucznia w tym zakresie. Warto byłoby zatem wprowadzić inne czasowniki operacyjne, które wskazywałyby na wyższy stopień osiągnięcia, np. zamiast rozbudzania – utrwalanie, zamiast kształtowania – rozwijanie lub doskonalenie.
7. Kwestią wymagającą doprecyzowania jest odpowiedź na pytanie, kto jest podmiotem Podstawy programowej i kogo chcemy kształcić w ramach obowiązkowej edukacji historycznej na poziomie szkoły ponadpodstawowej: Polaka czy obywatela państwa polskiego? Nie są to przecież kategorie tożsame, a zbyt częste odwoływanie się do pojęć związanych tylko z kategorią narodu polskiego, stawia w pozycji wykluczonej przedstawicieli innych narodów, którzy są obywatelami państwa polskiego. Ma to szczególne znaczenie, w naszym przekonaniu, zwłaszcza na terenach tzw. pogranicza, gdzie inne narodowości występują znacznie liczniej.
8. Przez cały czas otrzymujemy informacje od nauczycieli zaniepokojonych nadmiernym przeładowaniem treściami zakresu podstawowego. Biorąc pod uwagę liczbę godzin lekcji historii przewidzianą dla tego poziomu, mają oni uzasadnione obawy nie tylko o możliwość pełnej realizacji Podstawy, ale także o wygospodarowanie niezbędnego czasu na powtórzenie i utrwalenie wiadomości, a przede wszystkim na rozwój indywidualnych zainteresowań historycznych ucznia. W obecnej postaci Podstawa staje się bardziej programem nauczania, który narzuca nie tylko określone treści, ale także kolejność i sposób ich realizacji.
9. Podtrzymujemy naszą wcześniejsze spostrzeżenie, że poziom rozszerzony jest zbyt mało zróżnicowany w stosunku do poziomu podstawowego. Autorzy projektujący Podstawę zastosowali uproszczony zabieg rozwinięcia poziomu rozszerzonego, jedynie poprzez dopisanie w wybranych miejscach dodatkowych treści/osiągnięć. Tymczasem należało oczekiwać odrębnego zaprojektowania tego poziomu, w którym nie będzie powtórzenia wykładu historii, tylko zupełnie nowy sposób prezentacji dziejów i wynikający z niego dobór treści.
10. Za poważny problem nadal uważamy niewłaściwy dobór czasowników operacyjnych w opisach osiągnięć szczegółowych uczniów. Jak wynika z przeprowadzonych przez nas roboczych analiz ilościowych, większość z nich dotyczy wyłącznie poziomu

wiedzy (np. uczeń zna, omawia, wymienia, charakteryzuje), brakuje natomiast lub jest zdecydowanie za mało czasowników odnoszących się do umiejętności złożonych (np. uczeń wyciąga wnioski, interpretuje, ocenia). W takiej sytuacji nie tylko nie została wypełniona w całości taksonomia celów kształcenia (czego wymaga profesjonalizm dydaktyczny), ale nie będzie również możliwe odniesienie tych osiągnięć do Polskiej Ramy Kwalifikacji.

11. W dalszym ciągu trzeba ujednoczyć stopień szczegółowości opisu osiągnięć ucznia oraz ich liczbę dla danego działu tematycznego. Choć wyraźnie widać dążenie Autorów Podstawy do utrzymania podobnego schematu zapisu tych osiągnięć, to nadal w jednym punkcie oznaczonym cyfrą arabską, po przecinku lub średniku, są realnie podane 2 lub 3 osiągnięcia ucznia. W ten sposób, postulowana przez nas w poprzednim piśmie, redukcja tych osiągnięć jest pozorna, bo i tak w praktyce są to 3 osiągnięcia, a nie jedno. Ponadto, w kilku punktach (głównie dla XIX wieku) są podane konkretne materiały źródłowe, do których nauczyciel musi się odwołać, jeśli tak ma pozostać, to należy tę zasadę wprowadzić we wszystkich klasach.
12. W przedstawionym projekcie Podstawy zwraca uwagę „odpersonalizowanie” historii, co może mieć wpływ na ograniczenie zainteresowania uczniów realizowanym materiałem. Na ogólną liczbę 67 rozbudowanych działów tematycznych pojawia się łącznie tylko siedemnaście postaci (9 w zakresie podstawowym i 8 w rozszerzonym). Zakładając, że autorzy podręczników, opierając się na Podstawie programowej, znacząco wzbogacą ten element, to bez wątpienia zrobią to jednak w znacznie bardziej ograniczonym stopniu, niż gdyby Podstawa była mocniej „nasycona” biografiami ważnych postaci historycznych.
13. W części Podstawy, poświęconej warunkom i sposobom realizacji edukacji historycznej w liceach ogólnokształcących i technikach, proponujemy zrezygnować ze wskazywania konkretnych rodzajów środków dydaktycznych, jak np. literatura czy poezja (na str. 29), z których powinien skorzystać nauczyciel historii. Zgodnie ze zaleceniami dydaktyki historii, zarówno na lekcjach, jak i w pracy domowej ucznia, należy odwoływać się do różnorodnych środków dydaktycznych, a zwłaszcza zróżnicowanych źródeł historycznych, dlatego bardziej optymalnym sformułowaniem byłoby „Wskazaniem jest również, aby poszczególne jej wątki można było ilustrować przez odwołania do różnorodnych źródeł historycznych, a zwłaszcza źródeł literackich i ikonograficznych.”
14. Poddajemy pod rozwagę możliwość zrezygnowania również ze wskazywania konkretnych instytucji kultury czy ośrodków naukowo-edukacyjnych, z których oferty mogą skorzystać szkoły przy realizacji Podstawy programowej. W różnych regionach i miejscowościach dostęp do tej oferty jest bardzo zróżnicowany, dlatego warto dobrać konkretnych partnerów do współpracy pozostawić nauczycielom, umieszczając jedynie ogólne wskazanie na możliwość uzupełniania edukacji szkolnej ofertą dydaktyczną instytucji zewnętrznych.
15. Zwracamy uwagę ponadto na błędne użycie klasyfikacji metod dydaktycznych. Pojęcie metod klasycznych łączy się bowiem z metodami nowoczesnymi, zaś metody aktywizujące (aktywne) z metodami pasywnymi. Są to dwa odrębne rodzaje klasyfikacji, odwołujące się do odmiennego kryterium podziału (stopnia nowoczesności i sposobu zaangażowania ucznia). Trafniejszym określeniem byłoby

sformułowanie o potrzebie stosowania różnorodnych metod dydaktycznych, zarówno tych, w których stroną bardziej aktywną jest nauczyciel, jak i tych, w których dominuje nastawienie na pracę (zaangażowanie) ucznia.

16. Nie wydaje nam się również potrzebne odwoływanie się w edukacji szkolnej do rekonstrukcji historycznych. Taką rolę spełniają bez wątpienia gry dydaktyczne, techniki dramowe (jak przedstawienie czy inscenizacja) lub praca z filmem historycznym, które mieszczą się wszystkie w kanonie metod dydaktycznych. Rekonstrukcje historyczne są elementem edukacji pozaszkolnej, wymagającym profesjonalnego przygotowania i równie istotnej umiejętności interpretacji tego typu form przekazu informacji o przeszłości. W naszym przekonaniu obowiązkowa Podstawa programowa nie powinna zawierać tego typu sugestii.

Uwagi szczegółowe

1. We wprowadzeniu, akapit pierwszy, 4 wiersz od góry – proponujemy dodać przy informacji o regułach politycznych, społecznych i kulturowych, również reguły gospodarcze.
2. We wprowadzeniu, w celach wychowawczych, pkt. 1 – powinno być „przeszłości”, zamiast „przyszłości”.
3. W tym samym miejscu, pkt. 3, proponujemy dodać w ostatnim wierszu na końcu „i państw”.
4. W celach kształcenia, pkt I. Chronologia historyczna, proponujemy zmianę ostatniego wiersza na: „a także ciągłość procesów historycznych i cywilizacyjnych”, w tej chwili jest „i kulturowych”.
5. Dział tematyczny nr II (Społeczeństwo, życie polityczne i kultura starożytnej Grecji). W pkt. 4 zakresu podstawowego jest Aleksander Wielki, natomiast w wersji rozszerzonej Aleksander Macedoński. Powinno to być ujednoczone.
6. Dział tematyczny nr V (Dzieje kultury w starożytności). W zakresie rozszerzonym proponujemy zmianę kolejności wyrazów w osiągnięciu nr 1, wstawiając najpierw dorobek nauki starożytnych cywilizacji europejskich, a potem dopiero cywilizacji bliskowschodnich.
7. Dział tematyczny nr VIII (Europa wczesnego średniowiecza) i nr XIII (Europa późnego średniowiecza). Prosimy ujednoczyć pisownię przymiotnika „bizantyjski”, ponieważ występuje w obu działach w dwóch wersjach: bizantyjski i bizantyński.
8. Dział tematyczny nr VII (Bizancjum i świat islamu). Proponujemy umieścić w zakresie podstawowym również wkład Arabów w rozwój kultury europejskiej.
9. Dział tematyczny nr IX (Europa w okresie krucjat). Zwracamy uwagę na fakt, iż po raz pierwszy pojawia się tu informacja o papieżstwie i to od razu w kontekście

rywalizacji z cesarstwem. Wydaje się uzasadnione wprowadzenie informacji o państwie również we wcześniejszym dziale tematycznym.

10. Dział tematyczny nr XIV (Polska w XIV-XV w.). W naszym przekonaniu w pkt. 1 zakresu podstawowego określenie rozwoju terytorialnego państwa polskiego w XIV-XV wieku nie akcentuje dostatecznie uwzględnienia również procesu zjednoczenia państwa. Proponujemy wyraźnie to zaznaczyć w zapisie całego osiągnięcia.
11. Dział tematyczny nr XIV (Polska w XIV-XV w.). Proponujemy podzielić osiągnięcia ucznia w pkt. 5 na dwa odrębne: w jednym ocena panowania Piastów, a w drugim ocena polityki dynastycznej Jagiellonów.
12. Dział tematyczny nr XXIV (Polityka wewnętrzna i zagraniczna Rzeczypospolitej pod rządami Wazów). W pkt. 6 zakresu podstawowego, proponujemy dodać również wydarzenia z dziejów Europy. Wtedy zapis tego osiągnięcia brzmiałby: „zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski, Europy i świata w XVII w.”
13. W jednym z działów tematycznych nr XXVI lub nr XXVII należy, naszym zdaniem, umieścić osiągnięcia ucznia dotyczące trójpodziału władzy.
14. Proponujemy rozważyć zamianę kolejności działu tematycznego nr XXX (Rzeczypospolita w XVIII w. Reformy oświeceniowe i rozbiory) z działem nr XXXII (Oświecenie w Rzeczypospolitej). Wydaje się bardziej zasadne przedstawić najpierw dorobek oświecenia w Rzeczypospolitej, a dopiero potem omówić konkretne reformy.
15. Dział tematyczny nr XXXIII (Epoka napoleońska). Proponujemy przesunięcie z pkt. 1 zakresu podstawowego fragmentu osiągnięcia „konstruowanie kolejnych antynapoleońskich koalicji” do zakresu rozszerzonego.
16. Dział tematyczny nr XXXV (Polacy w dobie powstań narodowych). Zasadnym jest zmodyfikowanie czasownika operacyjnego „ustala” w punkcie 5 zakresu podstawowego, gdyż uczeń nie ma możliwości ustalania w jakikolwiek sposób liczebności Wielkiej Emigracji. To już się wydarzyło, dlatego też uczeń może opisać, scharakteryzować, ewentualnie ocenić zakres liczebny jej uczestników.
17. Dział tematyczny nr XXXVI (Powstanie styczniowe i jego następstwa). Proponujemy przesunięcie z pkt. 5 zakresu podstawowego fragmentu osiągnięcia „ukazuje odzwierciedlenie powstań w dokonaniach kultury (wykorzystując opinie historyków i utwory literackie)” do zakresu rozszerzonego.
18. Dział tematyczny nr XXXIX (Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX i na początku XX wieku). Proponujemy zastąpić wyrażenie „liczebność” „zakresem liczebnym” w pkt. 3 zakresu rozszerzonego.
19. Dział tematyczny nr XLI (Rewolucja 1905-1907 w Królestwie Polskim). Proponujemy rozwinąć osiągnięcia dla zakresu podstawowego. Wymaganie od ucznia, aby znał tylko przyczyny i skutki rewolucji na ziemiach Królestwa Polskiego wydaje się nam za mało jak na szkołę ponadpodstawową.

20. Dział tematyczny nr XLVI (Europa i świat po I wojnie światowej). Proponujemy dodać w pkt. 3 zakresu podstawowego – wyjaśnienie uwarunkowań również systemu komunistycznego ZSRR, skoro uczeń ma w dalszej części wskazać podobieństwa i różnice między systemami totalitarnymi.
21. Dział tematyczny nr XLVI (Europa i świat po I wojnie światowej). Niezrozumiałe jest umieszczenie w zakresie rozszerzonym, a nie w podstawowym punktu 2, czyli charakterystyki systemu komunistycznego ZSRS, wraz z informacją o operacji polskiej NKWD. Ten punkt powinien znaleźć się obowiązkowo w zakresie podstawowym, tym bardziej, że jest tam „włoski faszyzm”, który w przeciwieństwie do „niemieckiego narodowego socjalizmu” nie był ideologią oraz systemem totalitarnym wymierzonym w Polaków.
22. Dział tematyczny nr XLVI (Europa i świat po I wojnie światowej). Zastanawia brak punktu poświęconego Wielkiemu Kryzysowi Gospodarczemu z lat 1929-1933/35, podczas gdy w Dziale L (Gospodarka i społeczeństwo polskie w okresie międzywojennym) jest punkt dotyczący skutków kryzysu gospodarczego na ziemiach polskich. Skąd, zatem uczniowie mają wiedzieć o skutkach dla Polski, skoro wcześniej nie mieli okazji poznać informacji dotyczących kryzysu w skali globalnej.
23. Dział tematyczny nr L (Gospodarka i społeczeństwo polskie w okresie międzywojennym). Dyskusyjne jest umieszczenie w zakresie rozszerzonym, a nie w podstawowym, treści dotyczących sytuacji demograficznej II RP oraz stosunków narodowościowych.
24. W Dziale tematycznym nr LIII (Polska w obliczu wojny) zasadnym jest zmodyfikowanie czasownika operacyjnego „ustala” w punkcie pierwszym rozszerzenia, gdyż uczeń nie ma możliwości, blisko osiemdziesiąt lat po wybuchu II wojny światowej, ustalania w jakikolwiek sposób zmiany granic Polski. To już się wydarzyło, dlatego też uczeń może te zmiany opisać, scharakteryzować, ewentualnie ocenić. Drugą kwestią jest doprecyzowanie również o jakie konkretne zmiany graniczne Polski przed wybuchem wojny chodzi.
25. W Dziale tematycznym nr LIV [Wojna obronna Polski we wrześniu 1939 roku. Agresja Niemiec (1 września) i Związku Sowieckiego (17 września)] pod rozwagę poddajemy sam tytuł. Od blisko dwudziestu lat, tj. od Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich we Wrocławiu w 1999 r., podejmowane są kroki zmierzające do zastąpienia niezbyt fortunnych określeń na wydarzenia rozpoczynające II wojnę światową – np. „kampania wrześniowa” jako kalka niemieckiej propagandy, terminem „kampania polska 1939 roku”. Dotyczy to także punktu 5 w zakresie podstawowym, gdzie należy zastąpić termin „klęska wrześniowa”, pamiętając choćby, że ostatnie regularne oddziały Wojska Polskiego, skapitulowały w październiku, a nie we wrześniu 1939 roku.
26. Dział tematyczny nr LIV [Wojna obronna Polski we wrześniu 1939 roku. Agresja Niemiec (1 września) i Związku Sowieckiego (17 września)]. Prosimy o ujednoczenie określenia nazwy państwa radzieckiego: Związek Sowiecki czy ZSRS, czy ZSRR.
27. Dział tematyczny nr LIV [Wojna obronna Polski we wrześniu 1939 roku. Agresja Niemiec (1 września) i Związku Sowieckiego (17 września)]. Apelujemy o bezwzględne umieszczenie w pkt. 1 zakresu podstawowego, wśród przykładów

zbrodni niemieckich również Auschwitz. Warto byłoby przemyśleć zasadność odwołania się w tym miejscu do lokalnych i regionalnych przykładów zbrodni niemieckich i sowieckich w tym okresie.

28. W Dziale tematycznym nr LVI (Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką) zasadnym byłoby przeniesienie punktu nr 1 z rozszerzenia do podstawy, gdyż informacje dotyczące systemu obozów koncentracyjnych i łagrów, gdzie tysiącami ginęli i cierpieli podczas II wojny światowej Polacy, w pełni na to zasługują.
29. Dział tematyczny nr LVI (Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką). W zakresie podstawowym brakuje wyraźnego zwrócenia uwagi na zróżnicowanie podziału ziem polskich w czasie II wojny światowej w obu strefach okupacyjnych, co w konsekwencji może doprowadzić do niedostrzeżenia przez ucznia odmiennej sytuacji ludności polskiej, np. na terenach wcielonych do Rzeszy i w GG.
30. W Dziale tematycznym nr LVIII (Świat po II wojnie światowej) zasadnym byłoby przeniesienie z punktu nr 1 zakresu rozszerzonego do zakresu podstawowego fragmentu osiągnięcia dotyczącego osądzenia ludobójstwa. W naszym przekonaniu, tego rodzaju kompetencja ucznia powinna znaleźć w kanonie kształcenia obowiązkowego.
31. Dział tematyczny nr LIX (Dekolonizacja i nowe konflikty). Proponujemy dodać w pkt. 1 zakresu podstawowego również ludobójstwa w Kambodży.
32. W Dziale tematycznym nr LXIII (Stalinizm w Polsce i jego skutki) wkradł się błąd techniczny w pkt. 4 zakresu podstawowego. Ostatnie osiągnięcie „opisuje prześladowania Kościoła katolickiego” powinno być jako odrębny punkt (osiągnięcie).
33. Dział tematyczny nr LXIV (Polska w latach 1957-1981). Proponujemy w pkt. 6 zakresu podstawowego doprecyzować na końcu „w Polsce i w krajach sąsiednich”.

Uwaga końcowa

Ze względu na opóźniony w stosunku do innych przedmiotów termin publikacji projektu Podstawy dla przedmiotu historia, zwracamy się z serdeczną prośbą o przedłużenie okresu prekonsultacji publicznych o co najmniej 2 tygodnie. W ten sposób zostaną stworzone równe szanse dla wszystkich nauczycieli na zgłaszanie swoich uwag do projektu. Ze swej strony zobowiązujemy się zebrać opinie napływające do Komisji Dydaktycznej PTH z różnych środowisk szkolnych i przekazać je Państwu w terminie do 9 czerwca 2017 r.

W imieniu Komisji Dydaktycznej PTH

Zofia T. Kozłowska

Wiceprezes PTH ds. edukacji historycznej